

Lutki

ZA KUBŁARKI

1 2013

Kak předstajimy powěšćowe figury

Wo wódnym mužu

Zdawna hižo přičahuje woda čłowjeka – nic jenož, dokelž ju k přežiwnjenju trjeba, ale dokelž wuwabja jeho fantaziju a služi k wočerstwjenju. Njezadžiwa tuž, zo namakamy wsy a města njedaloko wodžiznow.

Potajnosće wody wujasnjowachu sej ludžo z eksistencu wódnego muža. Powědaše so, zo bě to šěry mužik w zelenej drasće, kiž rady na haćenjach hatow sydaše a sej swoje dothe włosy česaše, zo bě njewobličomny kaž woda, napoť dobry a napoť zły, na kóždy pad pak lestny. Dokelž móžeše surowy a zachribjetny być, so ludžo jeho bojachu. Rady na nich ťakaše, zo by jich do swojeho włóžneho raja sčahnŷ. Ale chudym wón tež pomhaše. Wosebje młynkam a rybarjam bě pječa k pomocy, a k wjesnjenjam přečelny. Sčasami bě wódný muž tež njelepy a ťupikojty. Předrasći-li so wón na čłowjeka, přeradžichu jeho włóžna kroma suknje abo mokre stopy.

Po tym zo su džěći powěšćowu figuru po swójskej fantaziji molowali, předstaja so džěćom rysowanki Měrcína Nowaka-Njechorńskeho a dalšich ilustratorow.

Wódny muž pomha chudemu

Na kamjentnej ławce při wulkim dubje pola Delnjeje Hórki so džěćom derje slědowaca powěsć wo chudym burje a wódnym muži powěda:

Před dołhim, dołhim časom bydleše bur, kiž měješe wjele džěći, w Delnjeje Hórcy (w Malešecach abo w druhej wsi, z kotrejež džěći runje přińdu abo do kotrejež du). Wón bě jara chudy. Cyte swoje žito bě ze swojej wulkej swójbu přetrjebał. Jako bě čas wusywa, njeměješe ani jedne zornjatko, kiž by móht wusyć. Kak dyrbješe nětko polo wobstarać? Kak měto nowe zorno za chlěb narosć, hdyž njeměješe ani jedne zornjatko wjace za wusyw? Wotkel měješe zorno wzać? Zrudny sedžeše bur při haće pod wulkim dubom a wótrě skoržeše.

To słyšo wulže wódny muž z hata a so woprašaja: „Čehodla sy tak zrudny?“ Bur wuskorži jemu swoju nuzu a powědaše jemu, zo wostanu džěći hłódne, hdyž njezměje zorno za wusyw. Na to praji wódny muž: „Móžu ći pomhać. Přińdź jutře wječor, hdyž mšačk swjeći, k wulkemu dubej. Darju ći měch zorna za wusyw. Za lěto pak dyrbiš mi poťny měch wróćić.“ Bur to slubi a zbožowny nawróći so dom. Na druhi wječor wotewza sej měch poťny zorna. Tute na swojim polu wusy. Zorno zeschadža a rosćeše jara derje. Po jednym léće móžeše bur bohate žně domchowac. Jako bě žito do swojeje bróžnje dowjezt, dopominaše so na swój slub. Wječor džěše tuž z poťnym měchom zorna k hatej, zo by poččene zorno wróćić. Wón wołaje wótrě: „Wódny mužo, wódny mužo!“ Ale wódny muž so njepokaza. Tuž wotstaji bur měch při wulkim dubje stejaja a džěše dom. Na druhi dzeń džěše bur zaso k městnu, hdžež bě měch wotstajił. A měch tam přeco hišće stejaje. Na nim pak ležeše wulki karp. Wotnětko měješe chudy bur přeco dosć žita a bě ze swojimi džěćimi derje žiwy.

Po tym zo su džěći powěsć słyšeli, rěčimy z nimi wo wobsahu. Džěći spóznaja, zo je so burowa sprawnosć mytowała. Woni zwěšća: *Wódny muž je bura pruwował, bur je swój slub spjelnił.* Džěći pak chcedža tež wědźec, što wódny muž čini, hdyž něchtó swoje słowo njedodžerži. To móžemy džěći hódac dać. Snano wotmołwja: *Potom je wódny muž zrudny, wón je njemdry abo wón so na bura mjerza,* abo činja sej mysle wo tym, kak wódny muž njesprawnych chłosta: *z powodženjom, z wulkej suchotu, wón wozmjaje sej cyte zorno, wón scěhnje bura do wody.* A bórže rěča džěći wo kajkosćach powěsćowych figurow a hódnoća, što so jim lubi a što nic.

Wo připołdnicy

Připołdnica bě pólny duch. Wona dundaše w připołdnišej horcoće léčných dnjow po honach a wobstražowaše pola. Runočasnje kedźbowaše na to, zo kóždy čłowjek mjez dwanačich a jednej připołdnišu přestawku dodžerži a w horcoće njedželaše. Připołdnica předstajowaše so jako starša žona w bětej drasće ze serpom w ruce. Wona zetkawaše w připołdnišej hodźince zwjetša žony abo holcy na polu při plěču lena. Muži pak zrědka wobćežowaše. Tak so powědaše, zo dyrbješe kóždy, kotrehož připołdnica připołdnju na polu zetka, cytu hodžinu wo swojim džele powědać. Štóż to njemóžeše, toho ze swojim serpom mori. Hłupy stany so z woporom, mudry pak připołdnicu přelesći. Často rozprawjachu powěsće wo mudrych holcach. Zwostachu po žnjach někotre stwjelca žita na polu, praji so, zo je to za připołdnicu. Bě njejbo pomróčene abo howrješe njewjedro, so připołdnica njezwjeweše. Džensa lédma hišće len na polu namakamy. Tohodla trjebamy nazorosředki, hdyž chcemy džěcom powěsć wo lenu powědać. Derje je, hdyž jim powěsć nazornje předstajimy. Tak móžemy na přiklad 12 króc zwón zabić dać, jim serp pokazać abo w předpolu z džěćimi w zahrodce plěć, zo bychu wědzeli wo džele na polu atd.

Přewinjena připotdnica

Něhdy džětaše holca, chcemy ju Leńka mjenować, na polu. Zanurjena do džěta, ničo njestyšeše. Tež nic zwón we wsy, kiž dwanaće króc biješe a do připotdnijeje přestawki woťaše. Pilna holca džětaše a džětaše a na přestawku njemysleše. Naraz steješe připotdnica pódlá njeje. Běta zdrascěna žona měješe serp w ruce. Z nim pilnej holcce hrožeše. Leńka pak so njenastróži. Wona stany a zawoťa: „Njeboju so!“ „Tež nic před připotdnicu?“ „woprašo so připotdnica.“ „Nikoho!“ „Leńka praji. To so připotdnica wótrě zasmja.“ „Ty so mi lubiš!“ Holca pak jej znapřećiwí: „Ale ty so mi docyta njelubíš. Lěpje by so mi lubita, hdyž by serp přeč potožita.“ Připotdnica to sćini a praji: „Nječínju ći ničo, jelizo mi hodžinu dotho wo džěle z lenom powědaš.“ Leńka skrótka přemyslowaše a potom sej praji: „Hdyž cyle pomatu řeču a dothe přestawki při řečenju činju, trjebam wjele časa k powědanju. Potom so hodžina spěšnje minje.“ A tak wona započo: „Z lenom maš wjele, haj, jara wjele džěta. Hižo w nazy-mje so džěto z lenom započina. Bur dyrbi za njón najlěpše pólko wupytać. Potom dyrbi je derje přeryć. To je wažne, zo njeby njerodž rostta. Přez zymu zawodžěje sněh polo z bětej pychu. W nalěču, hdyž je sněh wottať, móže bur na polu dale džětać. Z topačom přeryje wón pólko hišće raz jara doktadnje. Potom wozmje sej železne hrabje, zruna pjeršč a rozbroyi wšitke hruzle. Pjeršč na polu dyrbi jara mjechka być. Hakle potom, hdyž je polo derje spri-hotowane, móže bur len wusyc. Najlěpše symjo zesypa sej do korba a wumjeta je potom na polo. Młode holcy potom tute symjo z nohomaj krok po kroku do pjerščě tłóča. Haj, z lenom maš wjele džěta. Hdyž je symjo zeschadžato, móžeš na polu maće zelene rostlinki widzeć. Tute rostu a rostu. Ale tež njerodž rosće rady na polu. Tohodla dyrbja holcy kaž ja na polo hić a len wuplěć. Tam, hdžež njerodž njeje, móže len lěpje rosć. Bórze ma wón rjane kćenja. Wón rosće a rosće. A bywa wysoki. Na žnjach dyrbja na lenje kapki rosy abo dešća ležeć. Tohodla so len najlěpje rano zahe žněje. Potom dyrbja wšitcy burej pomhać. Du na pola a wutorhuj a len z ruku a potoža jón šěroko rozpřestrěty na polo. Po wobroćenju so w snopach dosuši. Suchi len zwozy bur do bróžnje. Tam sćesa bur ze železnym česakom wšitke lane htóžki ze stwjelcow. Z nich wumtóći potom symjo. Symjo dowjeze do młyn a młynk namlěje lany wolij. Lany wolij přidawa hospoza do twaroha a jě jón rady na pomazce abo k samobělenym běnam. Wot lena zwostawaja jeho dothe suche stwjelca. Tute dowjeze bur k namočenju do rěčki. Jedyn tydžeň so stwjelca tam we wodže namača. Potom bur len w pjecy wusuši. Suche dothe stwjelca dyrbja so nětko łamać a trěć. Tak nastanje ze stwjelcow dotha wtoknina. Tutu zwjaza hospoza do kudželow. Na zymskich wječorach sedži při kołwroće a předže wtokno. Dothu nič, kiž rěka předženo, da potom tkalcej, kiž jej rjany šěry płat natkaje ...“ Připotdnica bě hižo jara njesćerpna, ale Leńka powědaše a powědaše. Čas so miny a holca njebě dawno hišće swoju stawiznu dopowědała. Tola hižo wotbi časnik we wsy přenju hodžinu. Připotdnica stany a rjekny: „Sy dobyta! Sy mi cytu hodžinu wo lenu powědała a mje tak přewinyta.“ Připotdnica so zhubi a wostaji samo serp ležo. Nichtó njeje ju wot toho časa wjace widžať.¹

1 Za mjeńše džěći móžemy powěsc skrótšić, z tym zo Leńcynu powěsc na wotpowědnym městnje z tutym poslednim wotrězkom zakónčimy.

Wo lutkach

Často namakachu naši prjedownicy při woranju hlinjane sudobja. Tohodla sej myslachu, zo je to nadoba lutkow. Lutki běchu pječa małe čłowjeki, kiž su něhdy nad zemju bydli. Hakle w času křesćanstwa su so do zemje schowali, dokelž bojachu so zwonow na cyrkwjach. Swoje bydlenja mějachu nětko w hórskich prózdnjeńcach, podzemskich džěrach abo na polach a hórkach. Powědaše so, zo su lutki zwjetša čłowjekam přichilene byli a zo su jich wopytowali a jim dary přinjesli. Lutki lubowachu hudźbu, rady spěwachu a rejoyachu. Pječa tež lutki zemske pokłady wobstražowachu. Z pomocu wosebitych kapičkow móžachu so njewidžomne sćinić. W mnohich powěsćach pomhachu lutki sprawnym ludžom. Husto wobsteješe pomoc w tym, zo jim lutki wěcy darowachu, kiž runje pytachu. Dary lutkow, kaž na př. kamjenje abo hable, so doma do złota přeměnjachu. Zežancow a nahrabnych ludži pak lutki chłostachu. W powěsćach wo lutkach wobtělšćowaše so stysk jednorych ludži za wumóženjom z nuzy z pomocu njenadźiteho bohatstwa. Džěći słyša wosebje rady powěsće wo lutkach, w kotrychž wone swoju wosebitu rěč nałożuja, w tym zo wšitke słowa neguja.

Lutki pola Wojerec

Na Horach pola Wojerec bydlachu při tamnišej hórce Budarjency. K nim chodźachu lutki, hdyž chcychu chléb pjec, zo bychu sej džěžu a chlébowu topatu požčili. Džěža, to je wulka kulojta škla z drjewa, w kotrejž je so něhdy chlébowe čěsto přiřhotowało. Lutki wužiwachu při tym wosebitu rěč. Tak powědachu: „My njechamy měć wašu njedžěžu. My njechamy měć wašu njetopatu. My njechamy wam přinjesć naš njechlěb.“

Lutki bojachu so jara psow. Prjedy hač lutki pola ludži na dwór stupichu, wołachu najprjedy přez ptót: „Njepřiwjazajće wašeho nješćowkarja, tón nas hewak njeskusa!”

Hdyž běchu psy přiwjazane, přinjesechu maće lutki džěžu a chlébowu topatu wróčo. Kóždy raz namakachu Budarjency w džěži někotre cyle maće, kulowate lutkowe „njechlěbički“. Tute wosebje stodžachu a Budarjency so stajnje jara zwjeselachu.

dr. Gizela Brukowa

Dalše dalekubtanje za kubtarki a wučerki: Džiwadźelenje z dźěćimi w pěstowarni, horće a šuli

Po tym zo je džiwadłowa pedagogowka Teresa Stübnerc njedawno wuspěšnje dalekubtanje Rěčneho centruma WITAJ k temje „Džiwadźelenje z dźěćimi w pěstowarni a horće“ přewjedła, chcemy tute zarjadowanje hišće raz dalším zajimcam poskićić – a to 10. apryla 2013 wot 15:00 do 17:30 hodź. w rumnosćach RCW. Referentka podawa teoretisku wědu k džiwadźelenju z dźěćimi runje tak kaž praktiske pokiwy k improvizacijam a předstajenju džiwadłowych hrow. Nadrobniše informacije namakaće pod www.recny-centrum-witaj.de. Prosimy wo přizjewjenja hač do jutrow pod tel. (0 35 91) 55 04 00.

Nowy material:
„Bajki a powěšće za jewiščo“
– zběrka džiwadłowych hrow

Rěčny centrum WITAJ je wudał za džěło w pěstowarni a horće zešiwk z 20 sceniskimi hrami – bajkami, powěšćemi a druhimi stawizničkami. Někotre z nich podawaja so w jednorišej, druhe w naročnišej formje.

Rozdžěle wustupuja tež w ličbje hrajerjow, w dołhosći hrow, w rěčnym niwowje a we wobjimje. Hač džělaće ze serbskimi dźěćimi abo serbsce wuknjacymi – zawěšće namakaće hru, kotraž jich rěčnym zamožnosćam wotpowěduje.

48-stronski zešiwk předawa so za 3,00 €
w Rěčnym centrumje WITAJ
a w Serbskej kulturnej informaciji w Budyšinje.
skazanske čisło: P-0/213/12

RĚČNY CENTRUM **WITAJ**
SPRACHZENTRUM

Lutki – 12. lětnik, wuchadźa 4 króc wob lěto
cyłkowne zhotowjenje: Domowina – Zwjazk Łužiskich Serbow z.t.,
Rěčny centrum WITAJ

Zamołwity za wobsah: redakciski kružk RCW
fota: Gizela Brukowa (str. 4, 6); RCW (titul, str. 8); Isa Bryccyna (str. 2, 7)
Rěčny centrum WITAJ, Póstowe naměsto 3, 02625 Budyšin,
telefon:(0 35 91) 55 04 00, e-mail: witaj-bautzen@sorben.com